

Broj: 01-800/23
Sarajevo, 04.09.2023. godine

P R O G R A M
ZAŠTITE, OČUVANJA, KORIŠTENJA I PROMOCIJE ZAŠTIĆENIH PODRUČJA
KANTONALNE JAVNE USTANOVE ZA ZAŠTIĆENA PRIRODNA PODRUČJA
ZA 2023. GODINU

Sarajevo, septembar 2023. godine

Pripremili:	Kontrolisao:
Elma Karović, stručni rukovodilac Sektora za zaštićena prirodna područja	²⁹ DIREKTOR <i>Asad Jelešković</i> Asad Jelešković, dipl.ing.polj.
Upravni odbor KJU za zaštićena prirodna područja	Utvrdjuje
Mario Vukasović, predsjednik Upravnog odbora	<i>Mario Vukasović</i>

Sadržaj:

I UVODNI DIO	4
II DEFINISANE AKTIVNOSTI KOJE SE PLANIRAJU REALIZOVATI NA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA NA NIVOU JAVNE USTANOVE	5
II 2. Plan zaštite divljači	5
II 2. Operativni plan zaštite od požara	5
II 3. Nadzornička služba zaštite prirode u Javnoj ustanovi	5
II 4. Edukacija uposlenika	6
II 5. Studijska putovanja	6
III DEFINISANE AKTIVNOSTI IZ PLANOVA UPRAVLJANJA I PRIVREMENIH UPRAVLJAČKIH SMJERNICA	6
III 1. Spomenik prirode "Skakavac"	6
III 2. Spomenik prirode "Vrelo Bosne"	7
III 3. Zaštićeni pejzaž "Bijambare"	10
III 4. Zaštićeni pejzaž "Trebević"	12
III 5. Zaštićeni pejzaž "Bentbaša"	13
IV PREGLED PROJEKATA JAVNE USTANOVE	15
IV. 4.1. Kapitalni projekti	15
IV. 4.2. Ostali projekti	15
IV. 4.3. Status apliciranih projekata u 2023. godini	17
IV. 4.4. Projekti u fazi realizacije drugih institucija	17
IV 4.5. Sporazumi Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja	17

Na osnovu člana 27. Zakona o ustanovama („Službeni list R BiH“, br. 6/92, 8/93 i 13/94), člana 156. stav 2. Zakona o zaštiti prirode („Službene novine Federacije BiH“, broj 66/13) i člana 26. Pravila Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja, Upravni odbor Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja na osmoj redovnoj sjednici održanoj dana 04.09.2023. godine utvrdio je

P R O G R A M
ZAŠTITE, OČUVANJA, KORIŠTENJA I PROMOCIJE ZAŠTIĆENIH PODRUČJA
KANTONALNE JAVNE USTANOVE ZA ZAŠTIĆENA PRIRODNA PODRUČJA
ZA 2023. GODINU

I UVODNI DIO

Program zaštite, očuvanja, korištenja i promocije je izrađen na osnovu planova upravljanja zaštićenih područja i privremenih upravljačkih smjernica za Spomenik prirode Skakavac usklađen s raspoloživim finansijskim sredstvima koji su utvrđeni u Budžetu Kantona Sarajevo i finansijskim sredstvima koje Javna ustanova ostvari naplatom usluga sa zaštićenih područja. Drugi izvori finansiranja Javne ustanove su projekti koje kandiduje prema drugim institucijama i iz fondova EU.

Zaštićena područja čine 2,46% površine Kantona Sarajevo.

Program sadrži tri poglavlja i to:

- definisane aktivnosti koje se planiraju realizovati na svim zaštićenim područjima Javne ustanove,
- definisane aktivnosti iz planova upravljanja,
- aktivnosti koje nisu definisane planovima upravljanja.

Nadzor nad zakonitošću rada Javne ustanove provodi Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo. Javnom ustanovom upravlja Upravni odbor sastavljen od predsjednika i dva člana.

I DEFINISANE AKTIVNOSTI KOJE SE PLANIRAJU REALIZOVATI NA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA NA NIVOU JAVNE USTANOVE

U daljem dijelu teksta biće navedene planirane aktivnosti koje će obuhvatati realizaciju aktivnosti na svim zaštićenim područjima.

I 2. Plan zaštite divljači

Na osnovu usvojenog Plana zaštite divljači za 2023. godinu planirano je:

1. Monitoring i procjena zdravstvenog stanja divljači i vodenih ptica na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo;
2. Terenski izlazak eksperata za uzorkovanje odgovarajućeg materijala za parazitološke, mikrobiološke i molekularno - dijagnostičke pretrage divljači, šišmiša i vodenih ptica na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo;
3. Priprema i ispitivanje prikupljenih uzoraka u ovlaštenim i akreditiranim laboratorijama;
4. Provođenje i kontrola antiparazitnog tretmana divljači u zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo kod kojih je dijagnostičkim pretragama ustanovljeno prisustvo parazita;
5. Izrada završnog izvještaja o procjeni zdravstvenog statusa divljači i vodenih ptica na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo s prijedlogom mjera za poboljšanje zdravstvene zaštite ovih vrsta i izrade smjernica za kontrolu i prevenciju eventualno ustanovljenih patogena;
6. Postavljanje kamera za monitoring divljači na zaštićenim područjima.

U cilju provođenja navedenih aktivnosti i mjera zaštite divljači, s Veterinarskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu zaključen je Ugovor o pružanju usluga na procjeni zdravstvenog stanja divljači u zaštićenim područjima.

II 2. Operativni plan zaštite od požara

Javna ustanova će u skladu s odredbama Pravilnika o sadržaju planova za zaštitu šuma od požara („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 31/12) izraditi Operativni plan zaštite od požara za zaštićena prirodna područja za 2023. godinu i isti će biti dostavljen Ministarstvu privrede Kantona Sarajevo - Upravi za šumarstvo na znanje. Na osnovu navedenog dokumenta Ustanova će provoditi zadate aktivnosti.

II 3. Nadzornička služba zaštite prirode u Javnoj ustanovi

U 2023. godini predviđaju se aktivnosti na zaštiti, održavanju i očuvanju prirodnih vrijednosti, a ogledaju se u sljedećem:

- Neposredan nadzor u zaštićenim prirodnim područjima,
- Provođenje protivpožarne zaštite,
- Nadzor nad upravljanjem otpada na zaštićenim područjima,

- Provođenje mjera iz Plana zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima,
- Nadzor nad održavanjem i čišćenjem putnih komunikacija i vodnih tijela u zaštićenim područjima,
- Kontrola rada s mjerama zaštite fizičkih i pravnih lica koja obavljaju odgovarajuće djelatnosti u zaštićenim područjima,
- Saradnja s nevladinim sektorom, udruženjima i lokalnom zajednicom.

Za realizaciju gore navedenih aktivnosti zaduženi su glavni nadzornik, nadzornici prirode i stručni saradnici Javne ustanove. Nadzornici će pratiti eventualne promjene prirodnih vrijednosti, preduzimati preventivne mjere zaštite (dežure na terenu vezane za sprečavanje pojave bespravni sječa, krivolova, pojave požara, prikupljanja podataka koja su vezana za divljač i sl.), nadzirati djelatnosti korisnika koje moraju biti u skladu s dozvoljenim mjerama, davati informacije o području i sl.

II 4. Edukacija uposlenika

Zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo evidentno svake godine posjeti sve veći broj turista. Uposlenici Javne ustanove će proći kroz programe interne edukacije, kao i drugih oblika usavršavanja kako bi mogli odgovoriti zahtjevima i preporukama struke.

II 5. Studijska putovanja

Ukoliko se steknu uslovi Ustanova će organizovati studijske posjete drugim zaštićenim područjima u zemljama regiona i Evropske unije za manji broj uposlenika u trajanju od deset dana s ciljem razmjene iskustava uposlenika zaštićenih područja. Na studijske posjete će ići različiti profili uposlenika zavisno od tema koje budu aktuelne i u zavisnosti od oblasti koje budu prezentovane.

III DEFINISANE AKTIVNOSTI IZ PLANOVA UPRAVLJANJA I PRIVREMENIH UPRAVLJAČKIH SMJERNICA

III 1. Spomenik prirode "Skakavac"

Očuvanje staništa i vrsta

Upravljanje šumama predstavlja kompleksan koncept čiji monitoring podrazumijeva kontrolu kvaliteta šuma preko procjene zdravstvenog stanja i vitalnosti šumskih ekosistema do razvoja praćenja promjena stepena biodiverziteta u šumama uključujući efekte na zemljište i vodu. Sveobuhvatna primjena u praksi je riješena na način da se čuvanje šuma od bespravni sječa i zaštita šuma u smislu kontrole prisustva šumskih štetnika odvija u skladu s utvrđenim zakonskim procedurama.

U cilju provođenja efikasnijih mjera zaštite šuma, sa Šumarskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu zaključen je Ugovor o pružanju usluga na procjeni zdravstvenog stanja šuma u zaštićenim područjima. Sanitarna sječa će se organizovati u skladu sa Sporazumom sa JKP "Sarajevo – šume" d.o.o. Sarajevo.

Monitoring kvaliteta vode za piće je od primarnog značaja za postizanje visokog nivoa zaštite životne sredine kao cjeline i zaštite ljudskog zdravlja, te je isti redovna aktivnost Javne ustanove.

Ispitivanje i analiza stanja zemljišta je monitoring koji će se nastaviti i u ovoj godini u saradnji s Federalnim zavodom za agropedologiju. Cilj monitoringa jeste da se utvrde nivoi zagađenja zemljišta teškim metalima i organskim polutantima (PAH - policiklični aromatski ugljikovodici), definišu zone rizika te predlože hitne mjere prevencije i sanacije eventualnog zagađenog područja. Za oba navedena Projekta očekujemo potpisivanje ugovora i realizaciju u tekućoj godini.

Iz gore navedenog planiramo sljedeće monitoringe:

- *Zaštita šuma,*
- *Mikrobiološka i fizičko-hemijska analiza vode,*
- *Monitoring livadskih zajednica,*
- *Monitoring ihtiofaune*
- *Monitoring zdravstvenog stanja divljači.*

Razvoj infrastrukture područja

Područje Skakavca ima značajnu prednost što se tiče prirodnih resursa, a zahvaljujući tome i priliku za razvoj održivog zelenog turizma. Preduslov za aktivni razvoj je obnova infrastrukture, razvoj novih turističkih ponuda, sigurnost infrastrukture, novi marketinški pristup području i uspostavljanje funkcionalnog turizma na otvorenom. U 2023. godini planiramo realizovati niz aktivnosti i to:

-Rekonstrukcija postojećeg prilaza vodopadu Skakavac na dionici Vidikovac – podnožje vodopada,

- Nabavka solarnih panela za objekat domaćinstva koje će pružati turističku ponudu,
- Razvoj novih turističkih ponuda (paketa),
- Vizuelna identifikacija Skakavca.

Promocija područja

Javna ustanova već duži niz godina u saradnji s različitim organizacijama realizuje događaje koji svojim sadržajem promovišu zaštićena područja Kantona Sarajevo. Planirali smo sljedeće događaje:

“Skakavac trail” – brdsko trčanje u saradnji s Planinarskim društvom “Skakavac” koji će se održati u oktobru 2023. godine. Tradicionalno takmičenje u planinskom trčanju u kojem učestvuju trkači iz regiona i Evrope.

III 2. Spomenik prirode “Vrelo Bosne”

Zbog velike raznolikosti staništa i vrsta Javna ustanova planira praćenje i aktivnosti s ciljem njihovog očuvanja.

Očuvanje i monitoring prirodnih vrijednosti

Na samom prostoru poseban značaj, po evropskim direktivama o zaštiti staništa, dat je habitatima crne johe (tri zajednice) koje direktno uslovljavaju i kontroliraju vodni režim kopna na prostoru Vrelo Bosne.

Ove sastojine daju pečat i autentičnost samom izgledu, a s druge strane omogućavaju egzistenciju ostalih predstavnika živog svijeta.

Zbog velike raznolikosti staništa i vrsta Javna ustanova planira praćenje i aktivnosti s ciljem njihovog očuvanja.

U nukleusu zaštićenog područja evidentirana su osušena i rizična stabla koja planiramo u toku godine ukloniti s područja, kao i sanaciju stabala, ukoliko se ukaže potreba u tekućoj godini na području.

Istraživanje staništa orhideja na zaštićenim prirodnim područjima sa publiciranjem rezultata

U cilju očuvanja ekosistema planinarskih livada i staništa orhideja (rod *Orhis*) sa brojnim vrijednim vrstama, potrebno je izvršiti istraživanje i označiti prostorni raspored staništa upotrebom GIS alata sa osnovnim podacima o tipu staništa i površini koju zauzima. Ovo kartiranje će poslužiti kao osnova za praćenje daljnjeg stanja staništa orhideja tj. da li se ista proširuju ili smanjuju. U sklopu istraživanja i kartiranja staništa izvršiti detaljnu inventarizaciju vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta orhideja na svim zaštićenim područjima sa geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja ovih vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja orhideja.

Očuvanje ekosistema livada

U cilju očuvanja ekosistema livada s brojnim vrijednim vrstama biljaka, planira se organizovati redovna kosidba ovih staništa u prvoj i drugoj zoni zaštite Spomenika prirode "Vrelo Bosne" kako isti ne bi podlegli daljnjem procesu primarne sukcesije i zarasli u šume. U slučaju zarastanja, vrijedne vrste biljaka i ekosistemi mogli bi biti zauvijek izgubljeni za prostor. Planiranim aktivnostima sačuvaće se izvorna vegetacija.

Sanacija i primjena uzgojnih mjera na stablima u Velika aleja

Velika aleja je spomenik prirodne i kulturne baštine. Karakterišu je značajne i višestruke vrijednosti, kao što je dendrološka, prepoznatljiva po stablima platana i divljeg kestena i prostorno-pejzažna koja se očituje u posebnom pejzažu i ambijentu ovoga lokaliteta kao dio prostorne strukture i dio sklopa parkovi Ilidža-aleja-Vrelo Bosne. Izvršit će se aktivnosti na sanaciji i primjeni uzgojnih mjera na stablima u okviru Spomenika prirode Vrelo Bosne.

Monitoring voda i otpadnih voda

Na području Spomenika prirode "Vrelo Bosne" planirano je uzorkovanje i ispitivanje vode na sadržaj teških metala i to olova (Pb), kadmija (Cd), cinka (Zn) i arsena (As) četiri puta tokom godine. Za uzorkovanje i analizu vode za piće zadužen je Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo.

Monitoring otpadnih voda je planiran na fijakerskom stajalištu jednom u toku godine. S aspekta zaštite i očuvanja prirodnog okruženja, kao i za potrebe održavanja i ispravnosti rada bio-prečistača, tokom godine za svaki vodni objekat pojedinačno vrši se generalno čišćenje i crpljenje otpadne vode iz šahtova bio-prečistača zajedno sa taložnim slivnicima i sabirnim separatorom. Godišnji broj crpljenja otpadne vode zavisi od veličine proizvodnog kapaciteta vodnog objekata i količine tehnoloških otpadnih voda, količine oborinskih i podzemnih voda.

Za crpljenje otpadne vode, kao i generalno čišćenje iste iz šahtova bio-prečistača zajedno sa taložnim slivnicima i sabirnim separatorom zaduženo je pravno lice koje je registrovano za ovu vrstu djelatnosti.

Servisiranje i održavanje vodnih objekata – bio-prečistača

Na području Spomenika prirode "Vrelo Bosne" (fijakersko stajalište Vrelo Bosne i Velika aleja) nalaze se vodni objekti i bio-prečistači. U cilju redovnog održavanja bio-prečistača i ispravnosti rada istih, planirano je servisiranje i održavanje za 2023. godinu.

Upravljanje otpadom

Plan upravljanja otpadom za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo za period 2022.-2027. ima za cilj pružiti alat za planiranje u oblasti upravljanja otpadom u zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo i promovirati razvoj usklađenijih i primjerenijih praksi planiranja u oblasti upravljanja otpadom u skladu sa zahtjevima relevantnog nacionalnog i EU zakonodavstva. Ovim dokumentom će se stvoriti uslovi za sigurno sakupljanje i odlaganje otpada.

Na osnovu Plana upravljanja otpadom za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo planirano je sljedeće:

- Izrada elaborata za postupanje sa animalnim otpadom (konjski izmet) na području SP „Vrelo Bosne“. Elaborat će definisati lokacije za odlaganje konjskog izmeta i način odvoza.

❖ Održavanje i razvoj infrastrukture područja

U tekućoj godini Javna ustanova planira održavanje izgrađenih šetnica i postavljenog mobilijara na čitavom području spomenika prirode.

Predviđene su i druge aktivnosti i to:

zamjena postojeće rasvjete sa novim energetski efikasnijim sistemom rasvjete na lokaciji Vrela Bosne, nabavka naplatnih kioska

- Uređivanje staza i održavanje šetnica, edukacijskih staza, postavljanje signalizacije,
- Uklanjanje starih mostova, postavljanje novih drvenih konstrukcija mostova u prvoj zoni zaštite Spomenika prirode "Vrelo Bosne" faza II,
- Radovi na zamjeni postojeće rasvjete sa novim energetski efikasnijim sistemom rasvjete na lokaciji Vrela Bosne,
- Adaptacija javnog toaleta na prostoru Spomenika prirode "Vrelo Bosne",
- Nabavka naplatnih kioska,
- Poduzimanje aktivnosti na uvođenju sistema videonadzora na lokalitetu Vrela Bosne,
- Uređenje, čišćenje i održavanje površina oko izvorišta Vrela Bosne, te čišćenje, uređenje i održavanje vodenih tokova, riječnih obala,
- Sječa i sanacija stabala na području Spomenika prirode "Vrelo Bosne",
- Obilježavanje elitnih stabala sa zaštitnom ogradom i informativnom tablom,
- Postavljanje mobilnih wc kabina na području Stojčevca,
- Prijedlog mjera sanacije i revitalizacije prema projektu "Revitalizacija i prezentacija prirodnog naslijeđa u nukleusu SP Vrelo Bosne".

❖ Promocija područja

Na području Spomenika prirode "Vrelo Bosne" Javna ustanova planira obilježavanje značajnih ekoloških datuma i to:

- Dani zaštićenih prirodnih područja na prostoru Vrela Bosne, što predstavlja promociju, edukaciju i podizanje ekološke svijesti kroz razne aktivnosti učenja u prirodi o prirodi, koje će biti upriličene u saradnji sa istraživačima
- Obilježavanje Svjetskog dana voda (22.03.2023. godine) uz recitale, igrokaze, plesne i pjevačke numere učenika koji za temu imaju vodu i njen značaj.
- Evropski dan bez automobile koji predstavlja tradicionalnu biciklijada na kojoj učestvuju učenici ilidžanskih osnovnih i srednjih škola. Vozi se od početka Velike aleje do izvorišta Vrela Bosne i nazad uz policijsko i medicinsko obezbjeđenje

III 3. Zaštićeni pejzaž "Bijambare"

Očuvanje staništa i vrsta

Monitoring vode i otpadnih voda

Na ovom području će se mjesečno vršiti mikrobiološke i fizičko-hemijske analize vode za piće, kao i kontrole rezidualnog hlora. Fizičko-hemijska analize vode je planirana dva puta tokom godine. S aspekta zaštite i očuvanja prirodnog okruženja, kao i za potrebe održavanja i ispravnosti rada bio-prečistača, tokom godine za svaki vodni objekat pojedinačno vrši se generalno čišćenje i crpljenje otpadne vode iz šaftova bio-prečistača zajedno s taložnim slivnicima i sabirnim separatorom. Godišnji broj crpljenja otpadne vode zavisi od veličine proizvodnog kapaciteta vodnog objekata i količine tehnoloških otpadnih voda, količine oborinskih i podzemnih voda.

Za crpljenje otpadne vode, kao i generalno čišćenje iste iz šaftova bio-prečistača zajedno s taložnim slivnicima i sabirnim separatorom zaduženo je pravno lice koje je registrovano za ovu vrstu djelatnosti.

Servisiranje i održavanje vodnih objekata – bio-prečistača

Na području Zaštićenog pejzaža "Bijambare" nalaze se vodni objekti, bio-prečistači. U cilju redovnog održavanja bio-prečistača i ispravnosti rada istih, planirano je servisiranje i održavanje za 2023. godinu.

Očuvanje ekosistema planinskih livada

Na području Zaštićenog pejzaža "Bijambara" redovno se kosi u cilju sprečavanja širenja sukcesije i radi opstanka livadskih vrsta na području. Iz navedenih razloga planirano je košenje livada u drugoj i trećoj zoni zaštite zaštićenog pejzaža.

Očuvanje šumskih ekosistema od štetočina i bolesti

Sanitarnu sječ u Javna ustanova planira izvršiti u skladu s praksom održavanja dobrog zdravstvenog stanja šuma. Sanitarnu sječ i radove izvode KJP "Sarajevo-šume" d.o.o. Sarajevo, dok će pregled zdravstvenog stanja šuma i monitoring potkornjaka, pored Nadzorničke službe Javne ustanove, vršiti i davati stručna usmjerenja Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Zaštita staništa i vrsta

Definisane su aktivnosti koje se odnose na izradu Programa za restauraciju ekosistema tresetišta s ciljem uspostavljanja ranije strukture i funkcije tresetišta te usporavanje procesa sukcesije i degradacije. Vrijednost usluga iznosi: 15 000,00KM (sa uključenim PDV-om).

Zaštita staništa i vrsta faune (gmizavaca i vodozemaca) na području oglada se i kroz uspostavu kontinuiranog monitoringa ovih vrsta faune s ciljem dobivanja nultog stanja kao i prezentacije podataka u bazi podataka i web GIS pregledniku zaštićenih prirodnih područja. Vrijednost usluga iznosi: 2. 000,00 KM (s uključenim PDV-om).

Istraživanje staništa orhideja na zaštićenim prirodnim područjima sa publiciranjem rezultata

U cilju očuvanja ekosistema planinarskih livada i staništa orhideja (rod *Orhis*) sa brojnim vrijednim vrstama potrebno je izvršiti istraživanje i označiti prostorni raspored staništa upotrebom GIS alata s osnovnim podacima o tipu staništa i površini koju zauzima. Ovo kartiranje će poslužiti kao osnova za praćenje daljnjeg stanja staništa orhideja tj. da li se ista proširuju ili smanjuju. U sklopu istraživanja i kartiranja staništa izvršiti detaljnu inventarizaciju vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta orhideja na svim zaštićenim područjima s geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja ovih vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja orhideja.

Uspostava monitoringa slatkovodnih puževa

Monoitring ove skupine organizama planiran je projektnim zadatkom da vremenski period realizacije krene u mjesecima oktobar-novembar 2022. godine i da traje cijelu 2023. godinu kako bi se obuhvatili svi sezonski aspekti te definisalo nulto stanje ovih vrsta.

Nastavak kontinuiranog monitoringa flore

Floristički sastav područja Bijambara definisan je prošlim monitorinzima, na osnovu kojeg je uspostavljeno nulto stanje. U 2023. godini slijedi nastavak kontinuiranog monitoringa flore ovoga prostora. Ugovor za vršenje usluga potpisat će se do kraja 2022. godine, a realizacija je predviđena cijelu narednu godinu kako bi se obuhvatili svi aspekti te izvršila kvalitetna evaluacija stanja flore.

S obzirom da se na području Zaštićenog pejzaža „Bijambare“ nalaze tresetišta koja su od velikog značaja, potrebno je izraditi elaborat na osnovu kojeg će se izvršiti utvrđivanje izbora adekvatne mehanizacije s ciljem minimiziranja šteta od izvlačenja trupaca koji su predmet sanitarne sječe na tresetištima, vodotocima i šumskim zemljištima, a sve s ciljem trajne zaštite navedenog.

Razvoj infrastrukture područja

U tekućoj godini planirano je izvršiti nabavku naplatnog kioska koji će služiti kao prelazno rješenje do trenutka kad se stvore uslovi za izgradnju naplatne kuće sa javnim toaletom na ulazu u ovo zaštićeno područje.

U tekućoj godini planiramo nastavak izgradnje šumske staze, kao uređenje posjetiteljske infrastrukture u užem kompleksu bijambarskih pećina.

❖ Promocija područja

U sklopu obilježavanja značajnih ekoloških datuma, na ovom području planiramo obilježiti sljedeće značajne ekološke datume:

- Svjetski dan biodiverziteta (22. april)-obilježavanje je planirano kao likovna kolonija u saradnji sa Prvom osnovnom školom sa Ilidže. Učenici će individualno i grupno crtati prizore sa zaštićenog područja Bijambara.
- Sajam Zlatne boje - u mjesecu septembru je planirana organizacija sajma lokalnih proizvoda i rukotvorina. Tim povodom predstavnici lokalne zajednice koja gravitira području Zaštićenog područja „Bijambare“ će imati priliku da izlože i prodaju svoje proizvode i rukotvorine.
- Obilježavanje oktobra – mjeseca zaštite od požara - učenicima Osnovne škole „Srednje“ iz Srednjeg predstavnici profesionalne Vatrogasne brigade Kantona Sarajevo održaće predavanje o zaštiti od požara.

III 4. Zaštićeni pejzaž “Trebević”

Očuvanje staništa i vrsta

Inventarizacija populacije reptila i vodozemaca

U skladu sa ovom aktivnošću planiramo napraviti popis reptila i gmazova područja sa ciljem utvrđivanja nultog stanja i preporukama za očuvanje. Izvršiti detaljnu inventarizaciju reptila i vodozemaca čiji će rezultat biti popis vrsta prostora s geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja značajnih vrsta. Vrijednost usluga iznosi: 2 000,00 KM (sa uključenim PDV-om).

Istraživanje staništa orhideja na zaštićenim prirodnim područjima s publiciranjem rezultata

U cilju očuvanja ekosistema planinarskih livada i staništa orhideja (rod *Orhis*) sa brojnim vrijednim vrstama, potrebno je izvršiti istraživanje i označiti prostorni raspored staništa upotrebom GIS alata sa osnovnim podacima o tipu staništa i površini koju zauzima. Ovo kartiranje će poslužiti kao osnova za praćenje daljnjeg stanja staništa orhideja tj. da li se ista proširuju ili smanjuju. U sklopu istraživanja i kartiranja staništa izvršiti detaljnu inventarizaciju vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta orhideja na svim zaštićenim područjima s geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja ovih vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja orhideja.

Očuvanje ekosistema planinskih livada

U cilju očuvanja ekosistema planinskih livada s brojnim vrijednim vrstama biljaka, planiramo organizovati redovnu kosidbu ovih staništa u drugoj i trećoj zoni zaštite kako isti ne bi podlegli procesu primarne sukcesije i zarasli u šume. U slučaju zarastanja, vrijedne vrste biljaka i ekosistema mogle bi biti zauvijek izgubljene za prostor. Planiranim aktivnostima sačuvaće se izvorna vegetacija Trebevića.

Očuvanje šumskih ekosistema od štetočina i bolesti

Sanitarnu sječu Javna ustanova planira izvršiti u skladu s praksom održavanja dobrog zdravstvenog stanja šuma. Sanitarnu sječu i radove izvode KJP "Sarajevo-šume" d.o.o. Sarajevo, dok će pregled zdravstvenog stanja šuma i monitoring potkornjaka, pored Nadzorničke službe Javne ustanove, vršiti i davati stručna usmjerenja Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Održavanje i razvoj infrastrukture i edukacija posjetilaca i interpretacija područja

Kontinuirano održavanje staza unutar zaštićenog područja

U prostoru postoji dovoljno pješačkih i planinskih staza, te edukaciona staza, koje su izgrađene po dužini od 17 km i 2 km asfaltiranih staza. Planiramo rekonstrukciju pješačke staze Ravne-Vidikovac u cilju kvalitetnijeg upravljanja posjetiocima.

Zbog velikog broja staza kojih ima na području, Javna ustanova planira svake godine njihovo održavanje, opremanje i eventualnu zamjenu oštećene opreme. Posebnu pažnju prilikom održavanja će imati šetnica od parkinga do vidikovca na području.

Razvoj infrastrukture područja

Planom upravljanja predviđena je izgradnja info-punkta, ali Prostorni plan posebnog obilježja Zaštićenog pejzaža "Trebević" nije usvojen tako da pripremu projekta za adrenalinske sadržaje i info-punkt koji su planirani prolongiramo do donošenja navedenog dokumenta.

Na prostoru će biti postavljene mobilne wc kabine.

Promocija područja

Promotivni događaji koje Ustanova planira sastoje se od obilježavanja dva događaja i to:

- 21. mart – Obilježavanje Svjetskog dana zaštite šuma – predavanje o šumama i ostalom biodiverzitetu zaštićenih područja održat će uposlenica Ustanove učenicima osnovne škole „Vrhbosna“ i Srednje škole poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti iz Sarajeva.
- 22. april – u sklopu obilježavanja Dana planete Zemlje učenici Srednje škole poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti iz Sarajeva uradiće akciju uređenja područja i uvođenja šumskog reda.

III 5. Zaštićeni pejzaž "Bentbaša"

Zaštita staništa i vrsta

Uspostavom kontinuiranog monitoringa ihtio faune na zaštićenim prirodnim područjima, uključujući i područje Zaštićenog pejzaža "Bentbaša", izvršit će se analiza stanja ekosistema i uslova u kojima ihtio fauna obitava. Takođe izvršit će se inventarizacija vrsta i dobiti nulto stanje ove skupine organizama te dati smjernice za njihovu zaštitu i održivo upravljanje u budućnosti

Uspostava kontinuiranog monitoringa lipa u Aleji ambasadora

Stabla lipa u Aleji ambasadora su u jako lošem stanju, s aspekta uzgojnih karakteristika kao i aspekta uslova u kojima se iste nalaze. Propadanje ovih stabala ima kako ekonomske tako i estetske posljedice te gubitak vremena potrebnog za podizanje određene zajednice, aleje ili drvoreda što je nenadoknadivo. Uspostava monitoringa podrazumijeva izradu baze podataka i karte rizika za zdravstveno stanje stabala lipa na osnovu detaljnih pregleda svakog pojedinačnog stabla, te preporuke za sanaciju ili eventualno uklanjanje i zamjenu oboljelih jedinki. Vrijednost usluga iznosi 10. 000,00 KM (s uključenim PDV-om).

Inventarizacija populacije reptila i vodozemaca

U cilju uspostave baze podataka biljnih i životinjskih vrsta potrebno je izvršiti monitoring vodozemaca i gmizavaca ovoga prostora kao i geografski raspored vrsta. Uspostava nultog stanja ovih vrsta faune poslužiti će za sve buduće monitoringe, a takođe i kao pokazatelj kvalitete upravljanja ovim prostorom. Vrijednost usluga iznosi: 2. 000,00 KM (s uključenim PDV-om).

Ekološka revitalizacija prostora

koja podrazumijeva sprečavanje ilegalnih aktivnosti na prostoru i sanaciju degradiranih površina unutar obuhvata Zaštićenog pejzaža „Bentbaša“. Ova aktivnost ogleda se u revitalizaciji degradirane površine s desne strane glavne šetnice na Darivi kako bi se spriječilo ilegalno odlaganje otpada. Revitalizacija bi se postigla putem čišćenja i ozelenjavanja površine te uređenja i uspostave infrastrukture za posjetioce. Za provedbu ove aktivnosti potrebno je 30. 000,00 KM (s uključenim PDV-om, od čega su iznos od 6. 000,00 KM sredstva Ustanove, a odnose se na usluge izrade projekta za rekultivaciju, a 24 000,00 KM sredstva ministarstva, a odnose se na proces rekultivacije).

Istraživanje staništa orhideja na zaštićenim prirodnim područjima sa publiciranjem rezultata

U cilju očuvanja ekosistema planinarskih livada i staništa orhideja (rod *Orhis*) sa brojnim vrijednim vrstama potrebno je izvršiti istraživanje i označiti prostorni raspored staništa upotrebom GIS alata sa osnovnim podacima o tipu staništa i površini koju zauzima. Ovo kartiranje će poslužiti kao osnova za praćenje daljnjeg stanja staništa orhideja tj. da li se ista proširuju ili smanjuju. U sklopu istraživanja i kartiranja staništa izvršiti detaljnu inventarizaciju vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta orhideja na svim zaštićenim područjima s geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja ovih vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja orhideja.

Uklanjanje invazivne vrste *Ailanthus altissima* (pajasen)

Nakon uspješne realizacije aktivnosti uklanjanja invazivne vrste *Ailanthus altissima* na području Bentbaše u cilju zaštite staništa i vrsta, aktivnost je potrebno nastaviti svake godine. Također planiramo, pored uklanjanja individua ove vrste, uklanjanje proširiti i na jedinke drugih evidentiranih invazivnih vrsta na području.

Očuvanje ekosistema livada

U cilju očuvanja ekosistema livada s brojnim vrijednim vrstama biljaka, planiramo organizovati redovnu kosidbu ovih staništa u prvoj i drugoj zoni zaštite kako isti ne bi podlegli daljnjem procesu primarne sukcesije i zarasli u šume. Potrebno je napomenuti da ovo zaštićeno područje ima izrazito visok stepen biodiverziteta.

Razvoj infrastrukture područja

Uređenje i kontinuirano održavanje staza i prostora

Na ovom području je potrebna konstantna pažnja Upravitelja u smislu održavanja, popravki i dopune mobilijara, upravljanja otpadom i čišćenja staza od nepoželjne vegetacije tako da Ustanova planira poduzeti aktivnosti na održavanju prostora.

IV PREGLED PROJEKATA JAVNE USTANOVE

IV. 4.1. Kapitalni projekti

IV. 4.1.1. Naziv projekta: „Osnivanje Planinske botaničke bašte na području Zaštićenog pejzaža Trebević“

Kratak sadržaj:

Projekat „Osnivanje Planinarske botaničke bašte na području Zaštićenog pejzaža Trebević“ je sufinansiran od strane Federalnog ministarstva okoliša i turizma dok će preostali iznos sredstava koji budu potrebni prilikom realizacije obezbijediti Javna ustanova. Pomenutim projektom planiraju se u 2023. godini pokrenuti sljedeće aktivnosti:

Nakon usvajanja Nacrta prostornog plana područja posebnog obilježja Zaštićeni pejzaž „Trebević“, uz pripremljenu prethodno pomenutu dokumentaciju, pokrenule bi se aktivnosti na izradi projekta za ograđivanje „Planinske botaničke bašte“ s nabavkom i ugradnjom ulaznih kapija, kao i radovi na izgradnji i uređenju pješačkih staza u sklopu iste.

Važno je napomenuti da je bilo kakvo izvođenje konkretnih radova uslovljeno prethodnim rješavanjem imovinsko-pravnih odnosa i pribavljanjem propisanih dozvola.

IV. 4.2. Ostali projekti

Projekat: Uređenje šumskih sastojina u cilju integralne zaštite šuma na području Zaštićenog pejzaža „Bijambare“

Po javnom pozivu Ministarstva privrede - Uprava za šumarstvo odobrena su finansijska sredstva za realizaciju projekta na području Zaštićenog pejzaža „Bijambare“.

Cilj projekta je očuvanje i unapređenje šumskih ekosistema i vodotokova, kao i održavanje raznolikosti šuma posebne namjene unutar obuhvata zaštićenog pejzaža.

Projekat: Uređenje šumskih sastojina i staza, te uklanjanje konkurentskih i korovskih vrsta na prostoru Spomenika prirode „Vrelo Bosne“ - lokalitet Stojčevac

Po javnom pozivu Ministarstva privrede - Uprava za šumarstvo odobrena su finansijska sredstva za realizaciju projekta na području Spomenika prirode „Vrelo Bosne“ - lokalitet Stojčevac.

Cilj projekta jeste uređenje šumskih sastojina, uklanjanjem konkurentskih i korovskih vrsta koje sprečavaju kontinuitet prirodne obnove i stabilnost sastojina, nastavak izgradnje drvene pješačke staze

radi očuvanja staništa crne johe i sigurnijeg boravka posjetioca te izrada i postavljanje interpretacijskih oznaka sa edukativnim sadržajem.

Projekat: Uređenje Zaštićenog pejzaža „Bentbaša“ i postavljanje turističke signalizacije

Potpisan je Ugovor između Federalnog ministarstva okoliša i turizma i Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja Sarajevo od 30.08.2022. godine.

Cilj projekta je da se područje Zaštićenog pejzaža „Bentbaša“ obezbijedi adekvatnom turističkom signalizacijom, kao i potrebnim drvenim mobilijarem.

Tokom 2023. godine će se vršiti nabavka i postavljanje turističke signalizacije s ciljem boljeg informisanja posjetilaca područja. Također, vršit će se nabavka parkovskog mobilijara, kao i zamjena dotrajalog drvenog mobilijara.

Projekat: “Razvoj novih turističkih produkata na području Spomenika prirode Skakavac i njegovog okruženja”

Projektna ideja je zasnovana na razvoju odgovornog turizma, unapređenju turističke infrastrukture i popularizaciji šireg područja Skakavca, osnaživanju turističkog sektora kroz razvoj novih turističkih paketa, te uspostavljanju funkcionalnog turizma na otvorenom.

Vodeći aplikant prilikom realizacije projekta je Opština Centar, dok su partneri na realizaciji projektne ideje, po unaprijed preuzetim aktivnostima, Ustanova i SERDA. Bespovratna sredstva putem programa obezbijedena su donacijama GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), EU i Vlade SR Njemačke, a ostatak putem sufinansiranja aplikanata, odnosno Općine Centar, SERDA-e i Ustanove.

Projekat je baziran na realizaciji paketa koji će se sinhronizovano odvijati, a vodit će prema realizaciji slijedećih rezultata:

- Razvoj novih turističkih ponuda sa širokim spektrom aktivnosti na lokalitetu Skakavac, koji će biti fokusiran na određivanje novih turističkih ponuda (paketa) kao i tematskih turističkih ponuda (paketa) sa fokusom na specifičnostima koje se nalaze na lokalitetu Skakavac i koje će biti uključene u standardnu turističku ponudu turističkih operatora (agencija).
- Razvoj novog marketinškog i promotivnog pristupa za područje Spomenika prirode „Skakavac“ kroz promociju nove zelene ponude i lokacije, kao i razvoj internet-stranice (web) koja će uključivati sve potrebne turističke informacije.
- Rekonstrukcija postojećeg prilaza vodopadu Skakavac na dionici Vidikovac – podnožje vodopada.

Bespovratna sredstva putem programa obezbijedena su donacijama GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), EU i Vlade SR Njemačke, a ostatak putem sufinansiranja aplikanata, odnosno Općine Centar, SERDA-e i Javne ustanove.

IV. 4.3. Status apliciranih projekata u 2022. godini

PROJEKAT: IPA II Srbija- Bosna I Hercegovina aplicirano u junu 2022 godine

Aplicirano na projekat Cross-border Cooperation programe Serbia- Bosnia and Herzegovina 2014-2020 under the Instrument of Pre-accession Assistance (IPA II) allocation 2018 and 2019 Third call, u saradnji sa Cenerom 21 i Nacionalnim parkom „Tara“.

Cilj projekta je poboljšanje i kreiranje nove turističke ponude na području Spomenika prirode „Vrelo Bosne“. Uspostva Prezantacijskog centra, uređenje pješačkih staza i kreiranje prekogranične turističke saradnje sa Nacionalnim parkom „Tara“.

U septembru je projektna aplikacija prošla u drugi krug, te ukoliko projekat bude odobren, implementacija se očekuje od sredine 2023. godine.

Ukupna procijenjena vrijednost projekta je 345.510 eura, a Ustanova je aplicirala sa 97.140 eura.

IV. 4.4. Projekti u fazi realizacije drugih institucija

UNDP-GEF Project: “Improved Financial Sustainability and Strengthened Resilience of Protected Areas Through Development of Sustainable Recreation and Partnership With Private Sector” (Jačanje finansijske održivosti zaštićenih područja kroz unapređenje turizma i jačanja partnerstva s privatnim sektorom).

Ustanova se uz konsultacije s UNDP-ovim uredom u Bosni i Hercegovini uključila u razvoj projektnog prijedloga GEF -7 pod nazivom “Jačanje finansijske održivosti zaštićenih područja kroz unapređenje turizma i jačanja partnerstva sa privatnim sektorom”, te kroz davanje pisane saglasnosti potvrdila spremnost za saradnju i sufinansiranje projektnih aktivnosti koje će se realizovati na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo u razdoblju trajanja od 2022. do 2026. godine.

Sufinansiranje će se odnositi na aktivnosti koje doprinose praktičnom unapređenju upravljanja zaštićenim područjima i boljem statusu biološke raznolikosti kroz jačanje otpornosti ključnih vrijednosti biološke raznolikosti na uticaje klimatskih promjena i poboljšane promocije prirodnih vrijednosti, proizvoda i usluga u ciljanim zaštićenim područjima.

Ukupna vrijednost projekta iznosi 2,3 mil. USD, Ustanova sufinansira sa 150.000 USD za pet godina trajanja projekta.

IV 4.5. Sporazumi Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja

Sporazum o saradnji na realizaciji aktivnosti iz važećih planova upravljanja zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo

Sporazum o saradnji na realizaciji aktivnosti iz važećih planova upravljanja zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo između Ustanove i Ministarstva komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo sadrži jednim dijelom rješenja unapređenja infrastrukture po područjima i veći broj aktivnosti na zaštiti prirodnih vrijednosti područja.

Sporazum o sufinansiranju realizacije projekta/elaborata/tehničkog rješenja/ zamjene postojeće rasvjete s novim efikasnijim sistemom rasvjete na lokalitetu Vrelo Bosne u obuhvatu Spomenika prirode „Vrelo Bosne“

Sporazum je potpisan između Općine Ilidža i Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja. Ovim sporazumom se planira realizacija aktivnosti na zamjeni postojeće rasvjete s novim energetski efikasnijim sistemom rasvjete na spomenutom području.

Ukupna vrijednost sporazuma je 110.000,00 KM, gdje je učešće Općine Ilidža u iznosu od 60.000,00 KM, a Ustanove 50.000,00 KM.